

Основні концепції класифікації цінностей

*Наталія Шматко,
аспірантка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: mknatalyaa@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-4476-0488*

Цінності є одними з основних чинників, що визначають світогляд людини, її поведінку та життєві пріоритети, впливаючи не лише на особистісний розвиток, але й на соціальні та культурні процеси. Система цінностей є важливим компонентом у механізмах самореалізації та адаптації, допомагаючи людині орієнтуватися в мінливих умовах соціального середовища та обирати шляхи життєвої діяльності. Цінності є не лише основою для мотивації людини, але й впливають на її здатність адаптуватися до різних соціальних ролей.

Вивчення класифікацій цінностей в психології є важливим етапом на шляху до з'ясування того, як різні типи цінностей впливають на індивідуальні психологічні процеси, зокрема на розвиток особистості, і як вони взаємодіють із соціальними очікуваннями та культурними нормами. Через складність та багатогранність цього феномену, на сьогоднішній день відсутня єдина універсальна класифікація цінностей.

Можливе виділення трьох основних підходів до розгляду поняття “цінності”: соціальний, педагогічний та психологічний.

1. Соціальний підхід розглядає цінності як соціальну проблему, на що вказують дослідження Т. Бутківської. З точки зору соціального підходу цінності виступають як нормативи або регулятори діяльності, що поділяються на цінності-норми, цінності-ідеали, цінності-цілі та цінності-засоби.

2. Педагогічний підхід, представлений роботами О. Вишневського, П. Ігнатенка та В. Струманського, трактує цінності як важливий компонент виховання та освіти, що впливає на формування світогляду та особистісних орієнтацій учнів.

3. Психологічний підхід акцентує увагу на психологічних аспектах цінностей і структурує їх за змістом об'єктів, а також за суб'єктом ставлення, як це видно з робіт І. Бега, М. Боришевського, Г. Ващенко та Т. Яценко [Котлова, 2015].

Різні дослідники пропонують різні підходи до визначення та класифікації цінностей, виходячи з власних методологій та критеріїв: цінність як об'єктивна сутність речей, як благо та корисність для особистості, як суб'єктивно значущий аспект для життєдіяльності людини, як здатність задовольняти потреби, інтереси та бажання людини.

Такі різноманітні підходи до визначення цінностей обумовлюють широке різноманіття їх класифікацій:

1. За об'єктом засвоєння цінності поділяються на матеріальні (стосуються фізичних об'єктів) та морально-духовні (пов'язані з етичними, духовними і культурними аспектами).

2. За метою засвоєння: егоїстичні (спрямовані на задоволення власних інтересів і потреб) та альтруїстичні (орієнтовані на добробут інших людей та суспільства в цілому).

3. За рівнем узагальненості: конкретні (мають чітко визначений об'єкт і часто є практичними) та абстрактні (мають загальний характер і не завжди можуть бути прямо застосовані).

4. За способом вияву: ситуативні (з'являються або виявляються у конкретних обставинах) та стійкі (залишаються незмінними впродовж часу і визначають основні орієнтири в житті людини).

5. За ролю в діяльності людини: термінальні (кінцеві цілі) та інструментальні (засоби для досягнення цілей) [Ковалькова, 2017].

6. За змістом діяльності: пізнавальні (пов'язані з пізнанням світу та інтелектуальними досягненнями) та предметно-перетворювальні (орієнтовані на активну зміну навколишнього середовища або на досягнення конкретних результатів у різних сферах діяльності. Вони включають творчі, естетичні, наукові, релігійні цінності тощо).

7. За типами цінностей: абсолютні (доброта, любов, правда, справедливість, гідність, свобода, чесність), національні (патріотизм, національна гідність, державотворчі прагнення, історична пам'ять, прагнення до єдності), громадянські (права і свободи, обов'язки, соціальна гармонія, повага закону), сімейно-родинні цінності (подружжя вірність, турбота про дітей, стосунки у сім'ї, пам'ять предків), особистісні (риси характеру, поведінка, стиль приватного життя).

8. За суб'єктом носія цінностей: колективістські цінності (відповідають способу життя в колективі, можуть поділятися на групові, колективні, суспільні, національні, загальнолюдські) та індивідуалістські цінності (характеризують інтереси конкретного індивіда). Індивідуальні цінності людей мають пріоритетне значення, оскільки їх сума формує соціальні цінності та цінності всього суспільства. Ієрархія індивідуальних цінностей є сполучною ланкою між людиною та суспільством, що дозволяє взаємодіяти духовному світу людини та культурі суспільства [Матяж & Березянська, 2013].

9. За характером існування та природою впливу: об'єктивні цінності (включають природні явища, матеріальні предмети та суспільні відносини, які існують незалежно від особистих оцінок чи переконань) та суб'єктивні цінності (відображають індивідуальні настанови, ідеали, оцінки та орієнтації, що залежать від особистих переконань та сприйняття світу).

10. За сферою впливу: внутрішні або екзистенціальні цінності (фокусуються на глибоких, внутрішніх аспектах людського існування), зовнішні цінності (зосереджуються на зовнішніх обставинах, соціальних умовах і взаємодії з іншими людьми) [Шайгородський, 2009].

11. За сферами життєдіяльності можна об'єднати цінності в такі групи, як моральні, економічні, політичні, релігійні та інші.

Варто також додати, що з формальної точки зору цінності також можуть бути поділені на позитивні та негативні (серед яких є і малоцінні), абсолютні

та відносні, суб'єктивні та об'єктивні. За змістом вони можуть бути речовими, логічними або естетичними [Кислинська, 2015].

Таким чином, світ людських цінностей наймовірно різноманітний, що дозволяє класифікувати їх за багатьма критеріями, включаючи об'єктивні характеристики явищ, суб'єктів та носіїв, сфери життєдіяльності та інші аспекти. Вивчення різних підходів до класифікації цінностей дозволяє глибше зрозуміти, як ці цінності впливають на мотивацію, поведінку та життєві пріоритети людини. Розуміння цих аспектів сприяє більш ефективному підходу до підтримки та розвитку особистості в різних сферах життєдіяльності.

Список використаних джерел

1. Кислинська, Д. М. (2015). Ціннісні орієнтації: теоретичний огляд. *Проблеми екстремальної та кризової психології*, (18), 89-97.
2. Ковалькова, Т. О. (2017). Ціннісні орієнтації особистості як чинник запобігання емоційному вигоранню вчителів. *Правничий вісник Університету «КРОК»*, (29), 214–222.
3. Котлова, Л. О. (2015). Ціннісні орієнтації особистості в умовах суспільних трансформацій. *Освіта регіону: Політологія. Психологія. Комунікації*, 1(38), 36-42.
4. Матяж, С. В., & Березянська, А. О. (2013). Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу Києво-Могилянська академія. Сер.: Соціологія*, (225, Вип. 213), 27-30.